

4856

ACC. N:R.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV
—*—

Landskap: *Småland* Upptecknat av: *H. A. Lanson,*
Härad: *Lunnabo* Adress: *Torkarp, Lagan.*
Socken: *Burga* Berättat av:
Uppteckningsår: *1937* Född år i

Uppteckningen rör *Iran af frägelista H. C. 3.*

Skriv endast på denna sida!

*18 + 3 sid
(21) sid.*

Landskap: Småland Upptecknat av: J. B. Larsson
 Härad: Timmerås Adress: Västerg. Lagan.
 Socken: Berga Berättat av: _____
 Uppteckningsår: 1937 Född år _____ i _____

Uppteckningen rör Skånefigurer och utklädnings
vid skörden och jultiden.

Vid skörden.

Under den långa tid som följde
 sommar sedan skörden skars med skära
 har den gamla traditionen om sådes-
 kärvana och byligt kommit att nästan
 nog försvinna i folkminnet. En och annan
 man minns dock fortfarande. Man
 talar för exempel om Skånebyting, därmed
 menande en verk som är kort och tydlig
 i medra ändan med få och små ar: Toppa.

Skriv endast på denna sida!

18 sid.

Skuldkärra som giras upp för att användas till förtärlighet eller underhåll. Blevet vid halm. Fickning kallas förtärlighet för byttingar. I det förra fallet kan man väl förtärlighet namnet skulle betyda, nämligen att man hade fått sin säd på ävena. Förtärlighet säd förtärlighet redan medan den stod inte på åkron och växt. (Och för halm. Kärra kallas byttingar med gay inte.)

Upprättningen
förtärligheter.

Upprättningen de s. k. guldskäpparna eller busmännen tillagades redan vid 800. Den nämner gay inte, men det förtärliga är, att de förtärligheten av den förtärligheten kallas och de: samband med att guldskäpparna tillagades.

1) Det kände: äldst till inte så sällan att man

förtärlighet med bytting av den förtärlighet säd, de guldskäpparna förtärlighet förtärlighet. De nämner man de förtärlighet säd byttingar och de nämner kände namnet på byttingarna.

2 a.

1. I Edra uppteckningar nämner Ni "julavippor" och "bur-
männer", som om detta varit en vanlig sed i Eder trakt. Vi
äro mycket intresserade av att få verklig kontroll på denna
sak. Utfråga om möjligt meddelaren, änkan Ingrid Karlsson,
hur dessa ting sågo ut och om de verkligen kallades "jula-
vippor" och "burmänner". Båda namnen torde väl inte ha varit
gängse på samma trakt. Burmänner är hittills belagt endast
från Linnés Skånska resa, men har sedan citerats i olika
uppsatser och arbeten om julseder. (Uppt. s. 2 ö. 6.)

Svar: Om julavippor hörde jag i min
barndom de gamla folket och den här-
sagda meningen var tydligen de samma.
Bundna halmskän var med man lät i julhalmen
sägande "burmänne" utfrågade jag förhåll-
anden person och hon sade att de kallades så.
Man kallade ju även för för burmän. Beträffande
säger i begge fallen varit någon gång länge och enal-
den kunde siggas.

Skriv endast på denna sida!

Vil Fröskningen.

^{Vägra} ^{vil Fröskningen} ^{figurer} av halmen giv.
des inte ^{fröskningen} ^{fröskningen} inte efter vad
de gamle hade att berätta. När den
sista havren fröskades tog man undan
"gularekåna" som det antas hättas
som ädligt till gods åt kreaturen
på julkvällen och jultiden eller morgon.
Man skulle då nämligen inte giva din-
nen snops gods, ty kringgåring
fick inte fröskningen på jultiden.

Storfeesten eller skjutfesten.

Om detta vil detta tillfälle
hos man sig bekant att man klät-
de ut någon figur med halmen o.d.
^{Ena. & d. 10!}
Julen.

1. Hättas till fäglarna, s. h. gularekå

När sedan minnes till varit upp-
 satta här och denna vackra sed be-
 behålles och fortfarande. Till julen
 var användes jämna och vackra
 mörren. På julafonens firande-
 dag skulle minnen tillse och
 mässe blev maras. Theatren ut-
 godades och vattens. gidselhögen
 utgjämnades och översat placades ut
 Lager av markas gran- eller enris,
 alla kör- o. a. redskap fördes in till sina
 respektive firningsplatser, ned och
 vatten var in för de närmaste helg-
 dagarna o. s. v. Heltigen uppsattes ju-
 leneerna och detta borde ha skett
 eller ske vid 12-tiden, då helgmäns-
 ringningen från kyrkorna

förkunnade att julen gjorde sig intåg.
Julkärvarna sattes upp i en rad
i mangårdsbyggnadens väst och
fräddes på för ändamålet uppresta
större. Till skydd mot blåsten fästes
de mot grenar eller stöten med
band. Man hade särskild väst
till om där kom många smöggar-
var (spävar) fram och antogs julka-
lavarviten, ty det betydde, att man
då hade snö och sträng vinter att
vänta sig. Fägelkärvarnas halv fick
sitta kvar till långt fram på vin-
tern, varefter de användes till fisk
eller kastades ut till stia i fjällarna.
2) Halv på golvet under julen hade
man här alltid för. Det var råghalv

som användes för detta ändamål.
Till jultakten höjde de påskilda fi-
gurerna s. k. barnämnar eller jultavlor.
De var sammankbundna av tråd,
men smala och användes av barnen
och ungdomen att leka med. Man
kastade dessa figurer rino emellan
och lät under tiden som gulten var
ratt. Vilka leka man lät med
dessa trådar och är en intressant
att säga, då den som berättar här
en har glömt bort detaljerna från
den tiden.¹⁾

¹⁾ Saken Ingrid Holm. ^{Torp} Mörb. f. 1853: Paltanaka,
berättar att man i hennes barndom hem hade
jultakten och barnämnar, som barnen lät med.
Det var alltså: skett av 1850-talet eller omkring 1860.
Som denna sak. Skriv endast på denna sida! Ännu används här.

Här: Torlag var det vanligt
att julkalmen inbäs och utbeddes
på golvet: stugan vid stugnings-
dags på julafven. Under julen var
sångplatserna till för singlarna, d. v. s.
gårdens arlidsa f. d. invånare, vilka
fiscade denna högtid i det hem de
i livstiden bebod och gästade här
ända till farängslagen (jyväskylä-
dag jul den 7 januari). Vi de äre dogg
sina färde igen. Dessa invånare fin-
ga då ligga på julkalmen och ut-
bäsa och man inlade därvid även den
meningen, att detta skulle vara för
det Brölloren blev lagd på på och
strä. en uppfattning av oförtygligt
naturlig utspöring. Då julkalmen

Således blev stiken och illa tillträm-
 jadt när året led mot sitt slut,
 inbaser därför ^{och julestämman} (det mycke låga av
 samma slags halan, när nyårs-
 kvällen kom, vaden man sedan
 hade det lika fint då som under jul-
 kvällen. Det tredje halan-laget inbaser
 och ledes på de båda föreständarna
 i Tredstedeslagstämman! När på julen
 var slut födes halan ut och ledes
 på ike och ring. Detta skulle med
 föra välgörande för den kommande
 årsvästen och skörden.

Sådana före jul - den 16 december
 1842. Drabbades Förlags by av en brand-
 katastrof, som lade i mangårds, och
 6 ladvärdsbyggnader: adsk. Uppskott

Skriv endast på denna sida!

ringen av denna olycka medföljde
 att man det året brände det gam-
 la bruket av julkalmar här. Det var
 alltså vid julen 1842 som julkalmar
 användes för första gången: denna
 by och de första av de gamle, som
 hade minne från den tiden dogo
 för omkring 30 år tillbaka, var för det
 som de omöjligt att behålla upplys-
 ning rörande detaljerna här om, an-
 nars än vad jag själv hörde min
 mor, född 1813 och död 1903, berätta.
 I grannbyn Fällnarens synes man
 däremot ha bibehållit seden, åtmin-
 stone i vissa fall, till omkring 20 år
 efter det den här på grund av brand-
 faran avlagts. Därför bör berättas

Smul.
Sammars bok
Bergsman

1937.

4856

uppl. 78. A. Larsson
Ragnar

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

10

Även att man i hemmet hem hade
en för ändamålet anpassad flås
sten placerad på golvet bredvid spis-
sen. När gyllan togs från elden satte
den på denna sten och på viskade
man inte att de glödande gyllfjäl-
la fattade eller förorsakade eld i den
på golvet utströdda gulhalmen.

Lucia firades här för länge till-
baka. En fliska utskreddes till Lusse-
barn. Hon var utklädd och klona
i rummet med sex färdiga ljus uti. Luss-
se följde bestod för övrigt av flera andra
fliskor, men de busa inte klona som borden
gjorde. Lussebarn. Gjöl på kaffe med lusse-
kakor till kaffet. Före kaffets tid var det
frånvarande bryg, som spenderades.

Skriv endast på denna sida!

10 a.

2. Är det verkligen säkert, att Lucia firades för längre tid
tillbaka. Luciaseden är bevisligen ganska ung i Sverige och
med säkerhet särskilt i södra ^eölen. Kan uppgifterna här möj-
ligen bero på missuppfattning av Eder sagesman, som kan ha för-
växlat en sena tids sätt att fira Lucia med äldre förhållanden?
Vi vore tacksamma för klarhet i möjligaste mån på denna punkt.
(Uppt. s. 10.)

En gammal, änkan Ingrid Ståhlberg i Br.
Lag. f. 1823 + 1910, berättade att hon i sin ungdom
varit "Lussebrin" och min mor f. 1840, d. 1929
kunde återhålligt att berätta om Lussefi-
randet. H. a. var det här sett att gäst-
met på allvar skulle börja sedan
Luciafirandet ågde rum.

3) Figurer av haln förfärdigades för
 av ungdomen för skämtsamma samta-
 mål vid jultiden. Särskilt på dess som
 vid tiden omkring sekelskiftet hade
 ungdomen i en by här i socknen på
 gjorda julkvällen väntat en gäst kläs-
 ut en halnfigur i storlek av en kvinn-
 person, som utstyckades med olika kläder
 personlar för att markera vad man
 åsyftade. Ungdomarna lade sig att det
 var en spöke och gingo in till gårdens
 ägare samt bad att han skulle följa
 med dem ut för att se detta anmär-
 kligt. Efter att tilltilligt utskand villga han
 deras entusiastiska begäran och gick med
 dem ut samt bad följaktligen i fråga, att
 som han trodde vara en mycket
 avliden

Kvinnlig granne och åter gå till ro i
sin grav och låta folk vara i fred.
Väl inte detta öfvalpte gick han till
sin granne och bad denne att följa
med ut och driva bort den ung-
stämsta personen. Under tiden borttog
figuren emellertid av de uppsluppna
ungdomarna och när de båda gran-
narna kommo till platsen i fråga
kunde märkas mest och hållet försvunnit.
Utåt och på vad sätt visade de inte.

Detta gästeska och elaka uppdrag
var nog en gammal sed, som för
ef vi sällan finna i de gamla
lagboken, men är numera alldeles
anlagt. Meningen härmed var ju både
att skrämma och ansända om visst förhållande
eller orsak.

13a.

3. Förekommer termen julbock bland den egentliga allmogen i trakten.? Vad menar man då med en julbock? Det väsen, som hade i särskilt uppdrag att vakta gården kallades väl egentligen inte jultomte? Hade man inte termen "nisse"? Försök närmare beskriva, hur det tillgick i äldre tid, då "julgubben" gick omkring och delade ut sina gåvor. Julklappsseden är av Eder angiven som tillhörande 1880-talet i Eder trakt. Anses den vara en relativt ung sed? Meddela i anslutning härtill, om ordet klappa förekommer i traktens allmogespråk i betydelsen =slå på en dörr eller dylikt för att ge sig tillkänne. Hur skulle detta i annat fall uttryckas på bygdens dialekt? (Uppt. s. 13.)

*Julbock sa: de gamle och lärmed me-
nades väl egentligen blott den kalmbock. Som flä-
^{des} fästade
Tasla (Till julen) för barnen att leka med. Jultomten
= gårdens Tomte kallades så. I fall ^{termen} (nissa) jultomten, så
var det q den allmänna. Julklappsseden är en relativt ung
bland allmogen här. Klappa = slå jultomten i klappa bygd ut.
På den sätt de klappa = Skriv endast på denna sida! klappa. - julgåvor, - skänk.*

Östland
Sunderby hd
Bjerga on 1937

4856

1937 25 12 A. häson
Willep Lager

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

13

5) Utdelning av gåvor vid julen. i ätt.

Ett stor utdelning av julgävor ha
förelkommit i järnfärdens liden om-
fattning med vad : nuvarande tid
är gallet. Namnet julgävor tyder dock
juli och ^{det} som även då förelkom jul-
klappardelning. Justämten däremot
var egentligen gårdens Amönte, som
från julkvällen fick med av julma-
ten i utbytet med en mycket gam-
mal sed. Julgävor gick omkring och
utdelade julgävor och som kunde för-
därva tillbaka värd här för sådär
utklädd. En gammal sed, som är
om från 1880-talet tillämpades här
var att den som gick omkring med
julkappar från julkvällen inom byn

Skriv endast på denna sida!

beredde sig tillfälle att överlämna ge-
 van till dess mottagare genom att
 smuggla sig obemärkt fram till stä-
 det eller gårdens uthägnad och öppna öm-
 ren samt kasta in paketet eller och
 placera det där som på ett pålitligt sätt
 att adressaten eller någon annan av
 husets invånare skulle påträffa. Kom
 att observera detta. Detta kunde
 lyckas rätt väl, men det kunde även
 hända, att man misstänktes och blev
 uppträckt innan man hunnit att för-
 svinnra igen och detta var ju ägnat
 till ingen förtäring. Jultoppensdelaren
 måste då ofrivilligt strämma ihop och
 tröttnas med jultoppensdel och så var
 moten av det påseendet: hans uppdrag

buten för den gången. Men hade han
lystnad att besöka sitt riksgårds hem.
Om han senare på kvällen eller under
vägen till julestaden i Mythen för sina
personer man hade sina vänner eller
mindre träffsäkra vänner som sen
det var, som varit framme och mids-
kast guldklappa.

5) Stämning och kringvandring. Julstäm-
ning. Stämning är i sid. 11 af berättat. På
julkvällen hade man en stämning äro-
som berättat där, att en eller två för
personer gingo från gård till gård inom
hela byalaget och höll tal in genom
fönstren samt lyssnade från rösterna
därinne för att få veta vad som un-
der det kommande året skulle ske

inom respektive hem, hemvilda nägon
skulle födas eller dö, in- eller utflytta
m.m. Även var det vanligtheten av
att se hur man firade julen i de olika
hemmen, som utgjorde bevakelsegrunden
till detta stora kringgående. Denna
gamla tradition fortlevde länge även
sedan de gamla bysamhälleernas tid
var förbi och här i denna by var
det en rumma avliden skräddare, som
med sällskap av en annan person
julen 1899 eller 1900 för första gången gin-
ga på den äroging. Skräddaren ifråga
hade varit denna spets alltsedan ung-
domsåren för 70-talet.

9) Skut. Här Skutdagen som var
julen obirböligen förbi och då Fogos

alla gulanordningarna bort. De målade
gulbonaderna och guldsken rullades eller
viktes åter ihop, liksom guldsken och
gluterna i Tåket m. m., som åter lades
till föra i den stora Kristan. Skalm-
koppen, björstakerna m. fl. andra före-
märken för julens bevarad placerades och
så på sin vanliga förvaringsplats
och dess att vänta julen återkom, då
de framträdde äro. Men den högtid-
liga delen av julen var förbi när
fredsöndagen följde och föränglata-
gen (den 7 januari) kom. Tisdagen nästföljande
 kallades Wainwainwainwain, väl med hän-
seffning på att man följde under jul-
ens lopp hade kallats på hösten
och man hade blott bevarat kom. Någon

utklädning har det varit en intressant föreläsning om den gamla konstens historia. Det har varit mycket intressant att se de gamla konstverken. Men man hade också sina konstgillan på den dagen, varit många gäster som varit inbjudna och varit med och bjudit. Det var många av gammal i bya- eller gilla- lagst som hade varit med på julegille till den dagen.